

VETERINARSKI KADAR I NJEGOVO OSPOSOBLJAVANJE U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU

Jaša ROMANO

PREDRATNA JUGOSLAVIJA JE BILA POLJOPRIVREDNA ZEMLJA SA VELIKIM brojem stoke (1,300.000 konja, 4,500.000 goveda, 10,000.000 ovaca, 3,600.000 svinja, 22,500.000 peradi itd.). Iako je postojao veliki broj stoke, karakteristično je, da je broj veterinarâ bio vrlo mali. Pred početak drugog svetskog rata ukupno je u aktivnoj službi bilo oko 750 veterinarâ. Od tog broja oko 650 na civilnom sektoru, a oko 100 u sastavu bivše jugoslovenske vojske. Broj veterinarâ nije mogao ni približno da podmiri potrebe zemlje imajući u vidu i činjenicu, da je stočarstvo bilo ekstenzivno i da su postojala brojna žarišta stočnih zaraza. Na jednog veterinarâ je dolazilo oko 2500 konja, 8000 goveda, 6500 svinja, 17.000 ovaca itd. Sem toga, problem je bio i u tome, što je taj kadar bio neravnomerno raspoređen, da je bilo teritorija sa vrlo malim brojem veterinarâ (Makedonija, Crna Gora, Dalmacija, Bosna i Hercegovina, Srbija) tako da je jedan veterinar opsluživao i do tri sreza. Od veterinarâ na civilnom sektoru je bilo u državnoj službi 65% (Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, banske uprave i srezovi), u samoupravnim organima (opštine) 20,5%, na fakultetima, institutima i proizvodnim zavodima 10,5%, a 4% su bili privatni veterinarâ. S obzirom na broj stoke, Jugoslaviji je bilo potrebno još 2500 do 3000 veterinarâ.

U sastavu bivše jugoslovenske vojske je bilo pred početak drugog svetskog rata 96 veterinarâ, 122 veterinarska pomoćnika i 79 aktivnih veterinarskih podoficira sa svršenom vojnoveterinarskom školom. On navedenog broja veterinarâ, oko 30% su bili strani državljani (uglavnom veterinarâ koji su prebegli iz Rusije u periodu oktobarske revolucije). Taj kadar je zbrinjavao oko 24.000 konja, koliko ih je bilo u tadanjoj mirnodopskoj vojsci. Prema broju konja koji bi ušao u sastav ratne armije, ona je trebalo da ima 1100 veterinarskih oficira. Taj broj se nije mogao popuniti čak i u slučaju da se sav veterinarski kadar sa civilnog sektora uključi u sastav ratne armije. Pod pretpostavkom, da se civilnom sektoru ostavi samo 200 veterinarâ, ratna armija bi bila popunjena sa svega 50% tog kadra. Stoga je bilo predviđeno, da se nedostajući broj veterinarâ u ratu popuni sa studentima veterine.

Razlog tako malom broju veterinarâ do početka drugog svetskog rata je bio taj, što Jugoslavija do 1919. godine nije imala nijedan veterinarski fakultet, pa se vrlo mali broj studenata iz naše zemlje opredeljivao za studiranje veterine u inostranstvu. Prvi veterinarski fakultet je formiran 1919. godine u Zagrebu, i do početka drugog svetskog rata na njemu je diplomiralo oko 650 ve-

terinarâ. Drugi fakultet je formiran u Beogradu 1936. godine, ali do početka rata sa tog fakulteta nije izišla nijedna generacija veterinarâ.

Moramo napomenuti, da veterinarska služba civilnog sektora uopšte nije imala srednjeg i nižeg veterinarskog kadra. Prema tome, postojeći broj veterinarskog kadra, kao što smo pomenuli, nije mogao ni približno da zadovolji potrebe zemlje ni u miru, a da i ne govorimo o potrebama u ratu.

Pored drugih, vrlo teških problema pred kojima se veterinarska služba našla u toku narodnooslobodilačkog rata, svakako da je najteži bio nedostatak veterinarskog kadra. Pri analizi tog problema treba imati u vidu još i sledeće:

— da su okupator i ustaše već na početku rata odveli u logore i pobili 44 veterinarâ i 12 studenata veterine;

— da je izvestan broj veterinarâ bio odmah mobilisan u domobransku vojsku;

— da su oko 40 veterinarâ bili strani državljani;

— da je u toku rata poginulo 23 veterinarâ, 49 studenata veterine i 1 veterinarski pomoćnik;

— da su u sastavu jedinica i pozadine NOV postojali prioriterniji sektori, pa je bilo potrebno da se veterinarski kadar prvenstveno rasporedi na te sektore (sanitetski, politički, komandni i dr.). Tako je od ukupno 86 veterinarâ i studenata veterine koji su pristupili NOP-u već 1941. godine, njih jedanaest bilo raspoređeno na političkim dužnostima u sastavu jedinica NOV, pet na komandnim, osam na sanitetskim, dvadeset i devet na raznim dužnostima u sastavu komiteta SKOJ-a i KPJ u pozadini.

Od ukupnog broja veterinarskog kadra koji je pristupio NOP-u, u toku rata je bilo raspoređeno: trideset i šest na političkim dužnostima u jedinicama, osam na komandnim, sedam na obaveštajnim, osam na raznim drugim vojnim dužnostima u pozadini. Jedan deo tog kadra je vraćen veterinarskoj službi u vreme kad je došlo do njenog sistematskog organizovanja.

Uzevši u obzir broj veterinarskog kadra u Jugoslaviji pred početak drugog svetskog rata i broj koji je učestvovao u NOP-u, možemo zaključiti da je učesće tog kadra bilo veliko. Po godinama, broj učesnika se kretao ovako:

Godina	Veterinari	Veterinarski pomoćnici	Studenti veterine	S v e g a :
1941.	31*	1	54	86*
1942.	32	3	69	104
1943.	93	11	114	218
1944.	408	81	287	776
1945.	441	93	289	823

* Od tog broja 13 veterinarâ su imali prekid u stažu od 1942. do 1944. godine, pa ih nismo prikazali u 1942. i 1943. godini.

U odnosu na broj veterinarâ pred početak drugog svetskog rata, procenat učesnika u NOR-u je iznosio 71,7%. Taj procenat očitó govori o masovnom učesću veterinarskog kadra u NOR-u. Svakako da je to plod intenzivnog rada KPJ na Zagrebačkom i Beogradskom veterinarskom fakultetu u predratnom periodu, i njenog uticaja na mlađe generacije veterinarâ i studenata veterine koji su u tom periodu prošli kroz fakultete. Prvi počeci rada naprednog studentskog

pokreta na Zagrebačkom veterinarskom fakultetu se javljaju 1932. godine, ali do intenzivnijeg rada je došlo počev od 1937. godine, kada je skojevska grupa brojno znatno ojačala, a sem toga, kada je na fakultetu oformljena i grupa nastavnika-levičara. Zahvaljujući aktivnosti KPJ, sa tog fakulteta su četiri studenta otišla u Španiju i borila se u redovima španske revolucionarne armije. Od njih su trojica poginula u borbama sa fašističkim falangama. Od veterinarara koji su diplomirali na tom fakultetu, ili su bili još njegovi studenti, trideset i dvojica su pristupila NOP-u već 1941. godine, od kojih su dvadeset i dvojica poginula, a od preživelih, osam prvoboraca su nosioci „Partizanske spomenice 1941“. Od prvoboraca dvojica su proglašena za narodne heroje.

Na Beogradskom veterinarskom fakultetu napredni studentski pokret se počeo razvijati već od osnivanja fakulteta, a 1939. je formirana i partijska organizacija. Zahvaljujući radu SKOJ-a i KPJ, NOP-u je pristupilo sa tog fakulteta već 1941. godine 2 nastavnika i 36 studenata veterine. Od prvoboraca je poginulo dvadeset i devet drugova, a od preživelih, devetorica su nosioci „Partizanske spomenice 1941“. Od poginulih jedan je proglašen za narodnog heroja. Ukupno je sa Beogradskog veterinarskog fakulteta poginulo 38 drugova i to: dva nastavnika, dvadeset i devet studenata veterine — u borbama, a sedam studenata veterine su žrtve fašizma. Od poginulih, dvadeset i osam su bili članovi KPJ ili SKOJ-a.

Veterinarska služba je izgubila ukupno 129 drugova i to: 67 veterinarara, 61 studenta veterine i 1 veterinarskog pomoćnika. Od ukupno 86 prvoboraca, 56 ih je poginulo u borbama, a od preživelih, 17 su nosioci „Partizanske spomenice 1941“. Veterinarska služba je dala i četiri narodna heroja. U odnosu na broj veterinarara u bivšoj Jugoslaviji, veterinarska služba je izgubila preko 10% veterinarara.

I pored masovnog učešća postojećeg veterinarskog kadra u redovima NOV i pozadine, njihov broj nije mogao ni približno da zadovolji potrebe veterinarske službe u fazi njenog formiranja u sastavu NOV i na civilnom sektoru. U sastavu NOV je bilo u proleće 1944. svega 183 veterinarara i 208 veterinarskih pomoćnika (ubrojani i studenti veterine, koji su završili pomoćnički kurs u Veterinarskoj središnjici). Međutim, za popunu svih jedinica veterinarima — kako su to formacije u tom periodu predviđale — bilo je potrebno još oko 200 veterinarara. Još teži problem u vezi sa veterinarskim kadrom je bio na civilnom sektoru, jer je veliki broj oslobođenih srezova bio bez veterinarara. Potpuno je razumljivo da se u toku rata nije moglo pristupiti školovanju veterinarara. Jedina mogućnost je bila, da se školuje niži i srednji veterinarski kadar, i ona je iskorišćena maksimalno kako u sastavu NOV tako i na civilnom sektoru. To osposobljavanje je vršeno putem kurseva, koji su bili organizovani pri veterinarskim ambulancama i bolnicama vojnog i civilnog sektora.

Trebalo je stvarati što više nižeg i srednjeg kadra i to različitog profila. U prvim godinama rata nije bilo dovoljno iskustva, niti je postojao neki jedinstveni plan i program. Iz tih razloga je postojala prilična nejednobražnost kako u pogledu načina organizacije tih kurseva i vremena njihovog trajanja, tako i u pogledu nastavnog programa. Prvi kurs je organizovan maja 1942. godine u oslobođenom Prijedoru od strane referenta veterine pri novoformiranom NO odboru Prijedor. To je bio kurs za osposobljavanje pregledača mesa za potrebe vojnog i civilnog sektora. U toku trajanja kursa je došlo do većih borbenih operacija na toj teritoriji i do njene ponovne reokupacije od strane neprijatelja, pa je kurs morao prekinuti sa radom. Krajem 1942. i početkom 1943.

godine organizovani su kursevi za osposobljavanje nižih veterinarskih bolničara pri veterinarskim ambulancama Komande područja Bosanski Petrovac i Komande mesta Drvar. Međutim, ni ti kursevi nisu bili završeni jer su ambulante prestale sa radom posle reokupacije teritorije zapadne Bosne od strane neprijatelja. Od tada, pa sve do druge polovine 1943. godine nije održan nijedan kurs u sastavu NOV i na civilnom sektoru, jer u tom periodu nije postojala nikakva organizacija veterinarske službe.

U drugoj polovini 1943. godine na pojedinim teritorijama se pristupilo sistematskom organizovanju kurseva za osposobljavanje veterinarskih bolničara, a delom i potkivača, i to uporedo sa postepenim formiranjem veterinarske službe u sastavu jedinica NOV i na civilnom sektoru. Prvi kursevi za osposobljavanje veterinarskih bolničara su organizovani u Sedmoj i Osmoj diviziji oktobra 1943. godine, novembra u Devetoj dalmatinskoj diviziji i Artiljerijskom divizionu Petog korpusa, i decembra iste godine u Šestoj ličkoj diviziji. Krajem 1943. i početkom 1944. godine, bolničarski kursevi su organizovani i u nekim divizijama u sastavu GŠ Slovenije. Januara 1944. godine Štab drugog korpusa organizuje bolničarski kurs u Stočnoj stanici pri Komandi mesta Kolašin, a aprila te godine organizuje Štab prve proleterske divizije kurs za osposobljavanje bolničara i potkivača.

Gotovo svi ti kursevi, kao i ostali koji su organizovani u tom periodu, održani su na inicijativu veterinarskih stručnjaka i to pri veterinarskim ambulancama kojima su rukovodili. Kao što je pomenuto, u tom periodu još nije postojalo neko uputstvo o načinu organizovanja kurseva, niti plan i program nastave. Planove i programe su sastavljali referenti veterine divizije, koji su istovremeno i rukovodili tim kursovima i bili jedini nastavnici. Tematika nastavnog programa je obuhvatala ona stručna i organizaciona pitanja, za koje je sam nastavnik smatrao da su aktuelna. Kursevi su trajali različito dugo: od 15 do 20 dana bolničarski, i 25 do 30 dana potkivački. Pozitivno je bilo, što su ti kursevi održavani pri veterinarskim ambulancama, jer su one raspolagale dovoljnim brojem bolesnih i povređenih konja koji su korišćeni za izvođenje praktične nastave, pa je na taj način očiglednost nastave bila zastupljena u punoj meri. Obim teorijskog dela nastave je zavisio od samog nastavnika, ali je, uglavnom, sveden na najmanju meru. Mogućnosti za neka šira teorijska predavanja nisu ni postojale s obzirom na ograničeno vreme trajanja samog kursa. Za vreme obuke kursisti su, pod kontrolom nastavnika, vršili razne praktične vežbe na konjima, a nastavnik je praktičan rad dopunjavao najpotrebnijim teorijskim objašnjenjima. Od posebnog je značaja bilo i to, što su nastavnici koristili u nastavi ona veterinarska sredstva sa kojima će kursisti kasnije u jedinicama stvarno i raditi, odnosno sa kojima će raspolagati. Treba naglasiti, da je rad tih prvih kurseva bio izuzetno težak i to ne samo zbog toga, što nastavnici nisu raspolagali dovoljnim iskustvima, već i što su oni održavani u jedinicama koje su bile, manje više, stalno u pokretu ili u borbama. Stoga je svaki predah korišćen za obuku kursista, a često se sprovodila nastava i u toku pokreta, prilikom kratkotrajnih odmora. Bilo je dosta slučajeva, da su započeti kursevi morali prekidati s radom zbog opštevojne situacije pa posle izvesnog vremena ponovo nastavljati s obukom. Tako na primer, kurs koji je organizovao referent veterine Šeste ličke divizije u decembru 1943. godine, i koji je trebalo da traje 20 dana, završio se tek krajem februara 1944. godine jer se zbog teških borbenih akcija, koje je u to vreme vodila divizija, moralo dva puta da prekine s radom.

Iako su to bili, za većinu nastavnika, prvi kursevi u njihovoj praksi, ipak su oni uspeli, zahvaljujući velikom zalaganju, da kursistima prenesu odgovora-

rajuće stručno i praktično znanje za rad u jedinicama. Međutim, najvažnije je to, što su nastavnici pravilno sagledali mesto i ulogu veterinarskih bolničara u jedinicama kao i problematiku koju oni treba da rešavaju u vezi s konjskim sastavom, pa su u tom pravcu i usmerili svoju nastavu. Pri osposobljavanju bolničara osnovno težište rada je bilo usmereno na upoznavanje sa onim profilaktičkim i preventivnim merama putem kojih će se sačuvati zdravlje i radna sposobnost konja u jedinicama, a koje je bilo moguće obezbediti i sprovesti i u uslovima partizanskog ratovanja, kao i sa osnovnim stručnim zahvatima pri ukazivanju prve pomoći obolelom i povređenom konju. Citiraćemo izvod iz članka, koji je napisao jedan nastavnik o radu bolničarskog kursa kojim je on rukovodio početkom 1944. godine:

„... Težište kursa postavljeno je od početka na praktičan rad i na obrađivanje aktuelnih tekućih pitanja obezbeđenja konja... Dnevni rasporedom rada je bilo predviđeno po 6 časova nastave dnevno do ručka. Rad je ujutro obično počeo prisustvovanjem slušalaca pregledu stoke za klanje i pregledu mesa. Posle podne slušaoci su radili po kružocima obrađujući gradivo koje je do tada pređeno... Na kursu su obuhvaćena i obrađivana sledeća stručna područja: osnovi anatomije i fiziologije konja prorađivani su kod stoke za klanje; osnovi higijene povezani sa svakodnevnom ishranom, konjopojem, eksploatacijom, potkivanjem i negom konja... Gotovo svakodnevno je vršeno zasamarivanje i tovarenje, podešavanje tovarnog pribora, njegovo održavanje i opravka. Kod izvođenja praktičnih vežbi objašnjavana je važnost pravilnog rasporeda tovara, o potrebi i načinu kako se pomaže konjima na većim nizbrdicama i uzbrdicama, o najčešćim uzrocima i lokalizaciji povreda od pribora...“¹

U tom periodu se još nije raspolagalo potrebnim udžbenicima, priručnicima, uputstvima i sl. za izvođenje nastave, niti je bilo moguće kursistima obezbediti pribor za pisanje da bi mogli hvatati beleške na predavanjima. Iz tih razloga, nastavnici su bili primorani da pišu i umnožavaju svoja predavanja, a neki su napisali i priručnike, koji su kursistima mnogo pomogli u savlađivanju gradiva. Prvi takav priručnik je napisao referent veterine Devete dalmatinske divizije, decembra 1943. godine.

Počev od druge polovine 1944. godine, uslovi i mogućnosti za rad kurseva su bili mnogo povoljniji, i to iz sledećih razloga:

— od druge polovine 1944. godine postoje veterinarske bolnice pri korpuzima u kojima su uslovi za izvođenje nastave bili znatno povoljniji nego u veterinarskim ambulancama divizija kako u materijalnom tako i u kadrovskom pogledu. Sem toga, korpusne veterinarske bolnice se nisu pokretale tako često, što je omogućavalo primenu sistematskog rada u nastavi;

— na mnogim kursevima već su postojali odgovarajući priručnici, koje su izradili sami nastavnici, što je, s jedne strane, olakšavalo nastavnicima izvođenje nastave, a s druge kursistima omogućavalo savlađivanje predviđenog gradiva;

— „Privremena veterinarska služba u NOV i POJ“ je propisala jedinstvenu organizaciju za bolničarske i potkivačke kurseve, a isto tako i načelan plan i program nastave za te kurseve. Taj pravilnik je propisao, da se bolničarski kursevi mogu održavati pri veterinarskim ambulancama divizija i veterinarskim bolnicama korpusa, a potkivački samo pri veterinarskim bolnicama korpusa. Za bolničarski kurs je bila predviđena sledeća nastavna tematika: Važnost konja za vojsku i privredu; Zadaci veterinarske službe i dužnosti veterinarskih bolničara; Postupak sa konjem; Opis i kategorisanje konja; Anatomija i fiziologija konja

u osnovnim crtama; Higijena stoke; Osnovi pravilnog potkivanja stoke; Najčešće nezarazne i zarazne bolesti konja; Najčešće upotrebljavani lekovi u veterinarskoj praksi. Za potkivački kurs se predviđala sledeća nastavna tematika: Anatomija i fiziologija kopita; Stavovi nogu konja; Bolesti kopita, zglobova i tetiva; Potkivanje zdravog i bolesnog kopita; Prva pomoć kod oboljenja kopita; Vrste potkova; Higijena kopita. Prema tome, nastavnicima ovih kurseva je bilo omogućeno da od tada pravilnije organizuju i sprovedu nastavu;

— veterinarski rukovodioci nekih viših štabova (GŠ Slovenije, GŠ Hrvatske, Petog korpusa i dr.) su izradili detaljnije planove i programe nastave za kurseve koji su se održavali u sastavu njihovih jedinica;

— izvođenjem nastave na kursevima koji su održavani do druge polovine 1944. godine, nastavnici su već bili stekli potrebna iskustva, tako da je ona sada bila potpunija i sadržajnija;

— s obzirom da su jedinice velikim delom već bile popunjene najpotrebnijim brojem veterinarskih bolničara, to nije više bilo potrebno forsirati njihovo što brže osposobljavanje, pa su kursevi sada trajali duže vremena što je omogućavalo da kursisti dobiju jedno šire stručno znanje.

Iako su u tom periodu kursevi održavani većinom i pri veterinarskim ambulancama divizija, ipak su oni bili kvalitetniji nego u prvom periodu, jer su uslovi za njihovo održavanje bili znatno povoljniji s obzirom da su divizije sada raspolagale većim brojem stručnog kadra pa se referent veterine divizije mogao više posvetiti samom izvođenju nastave. Počev od druge polovine 1944. godine nije bilo ni jedne divizije u kojoj do kraja rata nisu održana dva pa i više kurseva. Međutim, kursevi koji su organizovani pri veterinarskim bolnicama korpusa su bili kvalitetniji jer su imali bolje uslove za rad, a i nivo stručnog nastavnog kadra je bio viši. U tom periodu kursevi su održavani pri veterinarskoj bolnici Petog, Šestog, Sedmog, Devetog, Trinaestog i Četrnaestog korpusa, na teritoriji Vojvodine i pri veterinarskim bolnicama vojnih područja.

Za taj period — druga polovina 1944. godine — je karakteristično, da su za obuku bolničarskog i potkivačkog kadra na nekim teritorijama formirane i posebne škole. Tako je GŠ Srbije formirao, 10. septembra 1944. godine, Nižu veterinarsku školu u Prokuplju, u kojoj su do kraja oktobra održana dva niža bolničarska kursa u trajanju od po 3 nedelje. Isto tako je formirana škola i pri Veterinarskoj bolnici Trinaestog korpusa (Niža veterinarska škola), koja je kasnije prešla u sastav Veterinarske bolnice Niškog vojnog područja. Štab trećeg korpusa je organizovao dva bolničarska kursa pri „Školi trećeg korpusa“. Početkom 1945. godine bolničarski kursevi su organizovani i pri Artiljerijskom nastavnom centru u Skoplju.

Pomenuli smo, da su jedinice do sredine druge polovine 1944. godine već bile popunjene najpotrebnijim brojem nižeg bolničarskog kadra, pa se od tada pristupa osposobljavanju srednjeg, ili kako su ga ponegde nazivali, višeg bolničarskog kadra. Ti kursevi su organizovani pri veterinarskim bolnicama korpusa od slušalaca koji su prethodno završili niži bolničarski kurs. Trajali su dva do tri meseca i, po završetku, kursisti su raspoređivani na dužnosti referenata veterine divizionara, brigada, kao i komandi područja. Srednje bolničarske kurseve je organizovao GŠ Srbije krajem oktobra 1944. godine u svojoj Nižoj veterinarskoj školi, koja je u to vreme dobila naziv „Veterinarska škola GŠ Srbije“. U njoj su održavani paralelno niži i srednji veterinarski kursevi. U oktobru te godine srednji kursevi su organizovani i pri Veterinarskoj bolnici Petog korpusa, i oni

su trajali tri meseca. Za taj kurs je izrađen i poseban priručnik a program nastave je obuhvatao sledeću tematiku:

- Anatomija konja u osnovnim crtama;
- Fiziologija (disanje, probava, krvotok, nervni sistem);
- Rane i povrede (uzroci, vrste, lečenje običnih i specijalnih povreda i rana, sprečavanje pojava rana i povreda);
- Osnovni pojmovi iz zootehnike (upotreba konja prema kategorijama, opis konja, nega, ishrana, upotreba i postupak sa konjem);
- Način pregleda konja (osnovni znaci bolesti);
- Najčešće nezarazne bolesti konja (upala ždrebla, bronhitis, kolike, praznička bolest);
- Uzročnici zaraznih bolesti konja (uzroci, način zaražavanja, zaštitne mere, cepljenje, dezinfekcija, karantin);
- Najčešće zarazne bolesti konja (ždrebećak, sakagija, crni prišt, besnilo, šuga, tetanus);
- Osnovni pojmovi o potkivanju konja;
- Najčešće upotrebljavani lekovi u veterinarskoj praksi;
- Organizacija veterinarske službe u NOVJ;
- Vojna nastava;
- Politička nastava.*

Ti srednji (viši) kursevi su bili, uglavnom, dobro organizovani, a i nastavnici su već imali dovoljno iskustva u nastavi, stečenog u toku održavanja nižih kurseva. Pored srednjih, neki štabovi su organizovali za niži bolničarski kadar i dopunske kurseve u trajanju od 15 do 20 dana. Cilj tih dopunskih kurseva je bio, da se stručno znanje bolničara koji su pre izvesnog vremena završili niži kurs, osveži i dopuni. Neke divizije (Trinaesta, Dvadeset i treća i dr.) su organizovale za svoj bolničarski, a isto tako i za potkivački kadar kraće seminare koji su se pokazali vrlo korisnim. Šteta je, što je relativno mali broj jedinica organizovao te seminare, jer se kursistima za vreme kratkotrajnih kurseva nije moglo dati potpuno stručno znanje potrebno za jedan samostalniji rad u jedinicama. Tek posle izvesnog vremena provedenog na praktičnom radu u jedinicama, putem dopunskih kurseva i seminara dopunjavano je stečeno stručno znanje, i na taj način kadrovi osposobljavani za samostalniji rad. Naše je mišljenje da su slične dopunske kurseve trebalo da organizuju sve više komande, a u prvom redu korpusi u svojim veterinarskim bolnicama ili u nekoj veterinarskoj ustanovi u pozadini s tim, što bi nastavna tematika na dopunskim kursevima bila usklađena sa funkcionalnim dužnostima pojedinih radnih mesta veterinarskih bolničara.

Međutim, ti seminari nisu bili potrebni samo nižem veterinarskom kadru već i srednjem i višem, s obzirom da ni taj kadar nije raspolagao dovoljnim iskustvima za rad u specifičnim uslovima. Propust je bio što takvi seminari nisu bili organizovani u toku NOR-a. Održavana su samo savetovanja veterinarskih rukovodilaca na različitim nivoima, ali su se na njima, uglavnom, tretirala organizaciona pitanja, što je takođe bilo potrebno i korisno. Međutim, stručni seminari na kojima bi se izmenjala iskustva u radu, što bi svakako uticalo na poboljšanje kvaliteta rada pri preveniranju bolesti, kao i lečenju, nisu bili organizovani.

Sagledavajući u celini organizaciju i sistem obuke bolničara i potkivača, planove i programe, uslove pod kojima su održavani kursevi, možemo zaključiti, da su oni bili, počev od druge polovine 1944. godine, na višem stručnom nivou.

* Plan i program nastave u ličnoj arhivi J. R.

Za taj period je od posebnog značaja organizovanje kurseva za osposobljavanje srednjeg veterinarskog kadra — veterinarskih pomoćnika, kao i višeg potkivačkog kadra — majstora potkivača. Nedostatak diplomiranih veterinaru u sastavu jedinica NOV sve se više osećao sa povećanjem broja jedinica, pa je trebalo naći drugo rešenje. Krajem 1944. godine pristupa se osposobljavanju i tog kadra. U tu svrhu je formirana u Beogradu, 15. decembra 1944. godine, škola za osposobljavanje veterinarskih pomoćnika i majstora potkivača pod nazivom „Veterinarska središnjica“. Školu je formirao Veterinarski odsek pri VŠ-u i ona se sastojala iz tri odeljenja:

— Veterinarske škole za obuku srednjeg veterinarskog kadra — veterinarskih pomoćnika. Slušaoci su bili studenti veterine, koji su putem kursa u trajanju od dva meseca osposobljavani za veterinarske pomoćnike. Do kraja rata su održana dva kursa koje je završilo 110 studenata veterine, a neposredno po završetku rata izišla je iz te škole i treća klasa veterinarskih pomoćnika;

— Vojnopotkivačke škole za osposobljavanje majstora potkivača. U školu su primani potkivači sa svršenim potkivačkim nižim kursem. Nastava je trajala dva meseca, i do kraja rata su održana dva kursa koje je završilo 65 majstora potkivača. Posle rata završio je sa radom i treći kurs;

— Veterinarske bolnice koja je korišćena za izvođenje praktične nastave na pomenutim kursevima.

Veterinarska središnjica je bila direktno potčinjena Veterinarskom odseku pri VŠ-u, koji je sastavio plan i program nastave za pomenute kurseve.

Aprila 1945. godine i GŠ Slovenije je organizovao kurs za osposobljavanje veterinarskih pomoćnika pri Veterinarskoj bolnici GŠ Slovenije, kao i kurs za osposobljavanje majstora potkivača. Kurs za osposobljavanje veterinarskih pomoćnika je trajao dva meseca, i na njega su primani veterinarski bolničari sa svršenim nižim bolničarskim kursem. Nastava na kursu za potkivače je trajala tri meseca a slušaoci su bili potkivači sa svršenim nižim potkivačkim kursem. Pre nego što se pristupilo organizovanju kurseva za osposobljavanje veterinarskih pomoćnika i majstora potkivača, izvršene su sve stručne i materijalne pripreme u samoj bolnici. Radi sticanja potrebnog iskustva u nastavi za kurs veterinarskih pomoćnika prethodno su organizovana u toj ustanovi dva niža bolničarska kursa. Sem toga, Veterinarsko odeljenje GŠ Slovenije je izradilo za taj kurs „Priručnik za pomoćno osoblje“, koji je nastavnicima koristio u pripremi nastave a slušaocima kao udžbenik. Sem toga, novoizgrađena bolnica je imala i sve ostale uslove, u materijalnom i stručnom pogledu, za održavanje tih kurseva. Veterinarsko odeljenje GŠ Slovenije je izradilo plan i program nastave koji je za kurs veterinarskih pomoćnika obuhvatao sledeću tematiku:

— Stručni predmeti: anatomija, fiziologija, hirurgija, zarazne bolesti, veterinarska profilaksa, unutrašnje bolesti, farmakologija i zoologija;

- Politička nastava;
- Veterinarska administracija;
- Pravila veterinarske službe;
- Ratna služba;
- Bojni otrovi;
- Čitanje karata;
- Obuka u voženju i jahanju.

Iz napred navedenog se vidi, da se nastojalo da budući veterinarski pomoćnici steknu ono stručno, političko i vojno znanje, koje će im biti potrebno za rukovođenje službom na njihovim budućim formacijskim dužnostima.²

I pored toga što je bio osposobljen veći broj veterinarskih pomoćnika vojno-veterinarska služba se nije mogla popuniti potrebnim brojem stručnog kadra sve do kraja rata. Tako na primer, prema postojećim formacijama, u sastavu jedne divizije je bilo predviđeno 4 veterinaru i 5 veterinarskih pomoćnika, a u proseku ih je bilo 2 do 3 veterinaru i 3 do 4 veterinarska pomoćnika. Iz tih razloga, sve do kraja rata znatan deo formacijskih mesta za koje su bili predviđeni diplomirani veterinaru bila su popunjena veterinarskim pomoćnicima, a mesta veterinarskih pomoćnika sposobnijim veterinarskim bolničarima.

Pomenuto je, da je još početkom druge polovine 1944. godine „Privremeno veterinarskom službom“ propisana organizacija, kao i plan i program nastave za bolničarske i potkivačke kurseve. No i pored toga, i dalje je postojala nejednobražnost kako u pogledu trajanja kurseva tako i plana i programa nastave. Stoga Veterinarsko odeljenje pri MNO izdaje 12. aprila 1945. godine posebno naređenje, kojim se propisuje nova organizacija tih kurseva, kao i plan i program nastave. U vezi s organizacijom kurseva je bilo propisano:

— da se bolničarski i potkivački kursevi održavaju samo pri pozadinskim veterinarskim bolnicama (vojnih oblasti), a izuzetno pri armijskim veterinarskim bolnicama;

— osnivanje tih kurseva pokreće Veterinarsko odeljenje pri MNO, a na zahtev glavnih štabova koji preuzimaju na sebe i organizovanje odobrenih kurseva;

— bolničarski kurs može imati najviše do 60 slušalaca, a potkivački do 30;

— bolničarski kursevi traju obavezno 2, a potkivački 3 meseca;

— organizovanje kurseva za osposobljavanje veterinarskih pomoćnika spada isključivo u nadležnost Veterinarskog odeljenja pri MNO, i oni se održavaju pri Veterinarskoj središnjici u Beogradu.

Pomenutim naređenjem je propisan sledeći plan i program nastave:

a) za bolničarski kurs:

Poznavanje konja (4 časa); Organizacija veterinarske službe u NOV (6 časova); Anatomija i fiziologija konja (20 časova); Apotekarstvo (10 časova); Najvažnije nezarazne i zarazne bolesti konja (60 časova); Higijena konja (12 časova); Potkivanje konja (8 časova); Vojna nastava (60 časova); Politička nastava (16 časova); Praktična obuka (200 časova). Kao što se vidi, odnos broja časova teorijske i praktične nastave je bio 1 : 1.

b) za potkivački kurs:

Poznavanje konja (10 časova); Organizacija veterinarske službe u NOV (10 časova); Najvažnije zarazne bolesti konja (10 časova); Najvažnije spoljne bolesti konja (20 časova); Anatomija (20 časova); Stavovi nogu kod konja (20 časova); Načela pravilnog potkivanja konja (64 časa); Vojna nastava (45 časova); Politička nastava (26 časova); Praktična nastava u potkivanju (360 časova).

Interesantno je, da je broj potkivačkih kurseva u toku NOR-a bio relativno mali, odnosno znatno manji od broja bolničarskih kurseva. Oni su se sistematski počeli održavati krajem 1944. i početkom 1945. godine, ali ni tada u većem broju. Prvi potkivački kursevi su organizovani aprila 1944. godine, i to u Prvoj proleterskoj i Šestoj ličkoj diviziji, kao i pri nekim pozadinskim potkivačnicama na teritoriji Slovenije. Naše je mišljenje da je broj potkivačkih kurseva bio relativno mali iz sledećih razloga:

1) u toku NOR-a se nije toliko vodilo računa o kvalitetu potkova koliko da konji budu potkovani. Prema tome, za takav potkov nisu bili potrebni kvalifikovani potkivači, već su to mogli izvršiti i potkivači laici, a njih je u jedini-

cama bilo dovoljno. Iz tih razloga u prvim godinama rata se nije osećala potreba za kvalifikovanim potkivačima;

2) potkivanje konja se najvećim delom sprovodilo u pozadini, jer jedinice nisu raspolagale rezervama u potkivačkom materijalu. Potkovice su se izrađivale od starog željeza, a to je bilo moguće u odgovarajućim kovačnicama odnosno potkivačnicama u pozadini. Prilikom izrade potkovića konji su odmah, u samim radionicama, i potkivani, što je takođe znatno smanjivalo potrebu za postojanjem potkivača u jedinicama. U drugoj polovini 1944. godine veliki broj takvih radionica-potkivačnica je formiran pri komandama mesta i područja.

3) u jedinicama NOV je najviše korišćen brdski konj na kome se nisu jače ispoljavale posledice nekvalitetnog potkivanja.

Istina, bilo je dosta jedinica (naročito artiljerijskih) u kojima se posebna pažnja posvećivala kvalitetu potkova. Mnogo je pažnje kvalitetu potkova poklanjano u jedinicama u sastavu GŠ Slovenije, i to već od prvih dana rata. To je bilo moguće, jer je na teritoriji Slovenije još pre rata bilo dosta kvalifikovanih potkivača koji su počev od druge polovine 1943. godine mobilisani za rad u potkivačnicama formiranim pri komandama mesta i područja. Ti majstori potkivači su organizovali veći broj kurseva za osposobljavanje potkivača za potrebe jedinica u sastavu GŠ Slovenije, a znatan ih je broj bio angažovan i u pozadinskim radionicama u kojima se izrađivao potkivački materijal i alat za potrebe vojske.

Vrednost i značaj kvalitetnog potkova su se počeli uočavati u našim jedinicama u drugoj polovini 1944. godine, kada je došlo do masovnijeg korišćenja konja vučnih kategorija, u kojih je pitanje kvalitetnog i redovnog potkivanja od znatno veće važnosti nego u tovarnog brdskog konja. Iz tih razloga se pristupilo formiranju većeg broja kurseva za osposobljavanje kvalifikovanih potkivača, a pri Veterinarskoj središnjici su organizovani kursevi za osposobljavanje majstora potkivača. Takav kurs je organizovao, kao što je pomenuto, i GŠ Slovenije, aprila 1945. godine.

Krajem 1944. i početkom 1945. godine je organizovan izvestan broj nižih potkivačkih kurseva pri korpusnim veterinarskim bolnicama, kao i pri nekim veterinarskim ambulantom divizija. Karakteristično je, da su na svim potkivačkim kursovima slušaoci morali sami da izrade odgovarajući potkivački alat, koji su po završetku kursa nosili sa sobom u jedinice, i služili se njime u radu. Isto tako su izrađivali i veći broj potkovića od starog željeza.

Veterinari su učestvovali kao nastavnici i na raznim kursovima koje su organizovale pojedine službe i rodovi a na kojima je programom bila predviđena tematika iz veterinarske službe. Pomenućemo samo neke od tih kurseva: Intendantski tečaj Sedmog korpusa; Intendantska podoficirska škola Sedmog i Devetog korpusa; Intendantski kurs GŠ Slovenije; Oficirska škola GŠ Slovenije; Kurs pri Artiljerijskom divizionu Prve proleterske divizije; Kurs za osposobljavanje mesara pri Prvoj proleterskoj i Dvadeset i trećoj srpskoj diviziji itd.

Na kursu pri Intendantskoj podoficirskoj školi Sedmog i Devetog korpusa je bila predviđena sledeća veterinarska tematika: opis konja; ishrana i nega konja; bolesti konja u glavnim crtama i uzroci koji dovode do pojave tih oboljenja. Na Intendantskom kursu GŠ Slovenije je bila predviđena sledeća tematika: način vođenja stočnih spiskova; ishrana i nega konja; zaprežanje, zasamarivanje i zasedlanje konja; prva pomoć obolelom konju; postupak sa konjima na maršu, zastancima i odmorima. U nastavnom programu kursa Artiljerijskog di-

vizionarna Prve proleterske divizije je bio predviđen predmet Hipologija, sa sledećim temama: čuvanje, ishrana, nega i potkov konja. U oficirskoj školi GŠ Slovenije predavala se sledeća tematika: organizacija veterinarske službe u NOV-i; zarazne i nezarazne bolesti konja; obuka u jahanju. Slušaoci na mesarskim kursovima slušali su jedan deo nastave zajedno sa veterinarskim bolničarima. Za te kurseve je, uglavnom, bila predviđena sledeća tematika: higijena klanja stoke i pripremanje mesa; čuvanje mesa od kvarenja i zagađivanja u poljskim uslovima; zarazne bolesti kod životinja, koje se putem mesa prenose na ljude; osnovne promene na pokvarenom i škodljivom mesu.

U pogledu osposobljavanja nižeg veterinarskog i potkivačkog kadra u toku NOR-a, možemo razlikovati dva perioda. U prvom periodu (do druge polovine 1944. godine) kursevi za osposobljavanje bolničara i potkivača su organizovani, više ili manje, na inicijativu veterinarskih organa u jedinicama, koji su sami sastavljali planove i programe kurseva. Iz tih razloga nije postojala jedinstvena organizacija kao ni jedinstveni plan i program. U drugom periodu (od druge polovine 1944. godine pa do kraja rata) organizacija kurseva je bila postavljena od strane viših komandi, a isto tako i planovi i programi nastave.

Analizirajući planove i programe koje su u prvom periodu sastavljali sami nastavnici uočavamo, da su oni bili realni u pogledu predviđene tematike. Možda bi se moglo primetiti da su bili preobimni s obzirom na kratkoću trajanja tih kurseva. Međutim moramo naglasiti, da se nije radilo o suvišnoj materiji, jer je bila predviđena samo ona koja je bolničaru bila neophodna. Prema tome ne radi se o propustu nastavnika koji su sastavljali planove i programe, već o izuzetnoj situaciji koja je zahtevala osposobljavanje bolničara za što kraće vreme. No i pored toga, predviđeni programi su redovno uspešno savladavani, i kursisti su dobijali jedno solidno stručno i, u prvom redu, praktično znanje zahvaljujući velikom zalaganju nastavnika kao i samih kursista. Redovna je bila pojava da su kursisti učili po 10 i više časova dnevno, takmičeći se međusobno ko će bolje savladati gradivo. Po završetku kursa, slušaoci su s oduševljenjem odlazili u jedinice sa željom da kroz praktičan rad pokažu što su na kursu naučili. Međutim, bilo je slučajeva da kursisti po dolasku u jedinice nisu nailazili na dovoljno razumevanja od strane nadležnih organa. To se vidi i iz jednog raspisa koji je uputio Štab prve proleterske divizije potčinjenim jedinicama 31. jula 1944. godine, i u kojem se između ostalog kaže: „Već je završen veterinarski kurs bolničara i potkivački kurs, ali se rezultati svršenih kursista nisu ni malo pokazali. I ovom prilikom podvlačimo, da to nije krivica svršenih kursista već štabova koji im nisu ni u čemu pomogli. Ovo se mora odmah ispraviti i od svršenih kursista po bataljonima i drugim samostalnim jedinicama postaviti odgovorni marveni bolničar, a po brigadama brigadni marveni bolničar“.*

Međutim, takav odnos prema bolničarima je bio samo u neznatnom broju jedinica, dok je u svim ostalim jedinicama taj kadar bio pravilno prihvaćen. Niži veterinarski i potkivački kadar kao i studenti veterine su predstavljali stub veterinarske službe u NOV. Oni su svoje oskudnije stručno znanje nadoknađivali velikim zalaganjem u radu, a to je često bilo važnije i od stručnog znanja.

I veterinarska služba na civilnom sektoru — gde je nedostatak veterinarskog kadra došao do još većeg izražaja nego u vojnoveterinarskoj službi — pošla je istim putem u stvaranju nižeg i srednjeg veterinarskog kadra. Na svim oslobođenim teritorijama se pristupilo odmah osposobljavanju tog kadra putem

* Arhiv Vojnoistorijskog instituta JNA, kutija 712b, dok. broj 22.

kurseva. Prvi kurs je organizovan maja 1942. godine u oslobođenom Prijedoru, i to za osposobljavanje pregledača mesa. Krajem 1943. i u toku 1944. godine je organizovan veći broj kurseva za osposobljavanje veterinarskih bolničara pri sreskim i okružnim veterinarskim ambulancama na teritoriji Slovenije i Hrvatske. Samo na teritoriji Hrvatske je osposobljeno, u toku rata, preko 300 bolničara, sanitaraca, pregledača mesa i dr. Prvi kursevi na teritoriji Hrvatske su organizovani početkom 1944. godine pri veterinarskim ambulancama u Đulovcu, Velikoj Pisanici i Ivanjskoj. Početkom 1944. godine, Veterinarski odsek pri ZAVNOH-u je doneo plan i program za te kurseve. U drugoj polovini 1944. godine u Čazmi je organizovan kurs za stručno osposobljavanje studenata veterine za rad na terenu i u sastavu jedinica NOV. Pred kraj te godine je organizovan u Čazmi i kurs za osposobljavanje srednjeg veterinarskog kadra u trajanju od tri meseca. Sličan kurs je organizovan i u Buzeti, pri „Veterinarskom laboratoriju broj 1“. Sem toga, u Buzeti i Čazmi su organizovani, početkom druge polovine 1944, jednomesečni kursevi na kojima su svršeni veterinarski bolničari osposobljeni za sprovođenje zaštitnog cepljenja stoke protiv stočnih zaraza na terenu. Osposobljeno je 60 kursista. To je bilo potrebno, jer raspoloživi broj veterinarara nije mogao sprovesti zaštitno cepljenje stoke protiv stočnih zaraza koje su masovno harale na terenu. Sa cepivom koje je proizveo „Veterinarski laboratorij broj 1“ (to mu je bio konspirativni naziv) je trebalo što hitnije izvršiti cepljenje i, zahvaljujući pomenutim kursistima, ono je blagovremeno i sprovedeno. I u pogledu osposobljavanja nižeg i srednjeg veterinarskog kadra je došlo do tesne saradnje između vojne i civilne veterinarske službe, naročito na teritoriji Slovenije i Hrvatske. Tako na primer, pri sreskoj veterinarskoj ambulanci u Kutjevu je održan, sredinom 1944. godine, bolničarski kurs i za potrebe vojnih jedinica, a na teritoriji Dalmacije su organizovana uz pomoć vojnoveterinarske službe dva takva kursa za potrebe civilnog sektora.

Krajem 1944. i početkom 1945. godine se pristupilo i na teritoriji Bosne sistematskom organizovanju kurseva za osposobljavanje nižeg i srednjeg veterinarskog kadra. Organizovano je nekoliko kurseva za osposobljavanje pregledača mesa, tržnih nadzornika, kao i za lečenje šuge kod stoke. U Prijedoru je organizovan srednji kurs za pregledače mesa, a aprila 1945. godine je organizovan srednji kurs za tržne nadzornike u Sarajevu.

Pomoć nižeg i srednjeg veterinarskog kadra je bila i na civilnom sektoru od vrlo velikog značaja, naročito u vezi sa suzbijanjem i iskorenjivanjem stočnih zaraznih bolesti na terenu. Veliki deo tog nižeg kadra, osposobljenog u toku NOR-a, posle rata je produžio sa školovanjem i završio srednju veterinarsku školu i veterinarski fakultet.

Ovim kratkim radom smo želeli sledeće:

- 1) da na osnovu stečenih iskustava dokažemo, da je i u uslovima partizanskog ratovanja moguće i potrebno osposobljavanja nižeg i srednjeg veterinarskog kadra;
- 2) da nedovoljan broj diplomiranih veterinarara ne sme da bude razlog neorganizovanju veterinarske službe u uslovima partizanskog ratovanja;
- 3) da niži i srednji veterinarski kadar, u vezi sa zadacima koji se postavljaju pred veterinarsku službu u uslovima partizanskog ratovanja, predstavljaju stub te službe.

Potrebe za veterinarskim kadrom u ratu su znatno veće nego u mirnodopskim uslovima jer se znatan deo tog kadra uključuje u redove vojske, a sem toga, zadaci veterinarske službe u pozadini su mnogobrojniji i složeniji. Iskustva iz NOR-a u vezi sa korišćenjem i rasporedom tog kadra u sastavu NOV i u pozadini su dragocena. Ona govore da je potrebno postojanje veterinarskog organa u svakoj jedinici koja raspolaže većim brojem konja, i da stručni profil tog organa treba da je u skladu sa brojem konja u jedinici. Osnovno je da jedinice sa više od 25 konja imaju u svom sastavu veterinarskog bolničara. Međutim, od posebnog je značaja, da veterinarski kadar bude na vreme osposobljen za rad u ratnim uslovima, i to ne samo onaj koji će biti uključen u sastav vojnih jedinica već i kadar koji će raditi u pozadini, tj. na civilnom sektoru, jer će i jedan i drugi imati zajedničke zadatke i radiće, više ili manje, pod istim uslovima. I pored nepogodnih uslova niži i srednji veterinarski kadar se može uspešno osposobiti i u toku rata, a znatnu rezervu u veterinarskom kadru predstavljaju studenti veterine koji se u nedostatku diplomiranih veterinarara i veterinarskih pomoćnika mogu rasporediti na razne dužnosti (referenti veterine divizionara, brigada, komandi mesta i sl.).

Pri osposobljavanju nižeg i srednjeg veterinarskog kadra putem kurseva treba poći od činjenice, da će osnovni zadatak tog kadra biti sprovođenje preventivnih i profilaktičkih mera u jedinici u cilju očuvanja zdravlja i radne sposobnosti konjskog sastava. Nije potrebno da se slušaocima na kursu dá odmah jedno celovito znanje, naročito teorijsko. Oni će u jedinici, kroz svakodnevni rad, dopuniti znanje stečeno na kursu. Međutim, korisno je da se niži i srednji veterinarski kadar poziva povremeno na dopunske kurseve kao i na kraće seminare — koji bi se održavali pri nekoj veterinarskoj ustanovi u pozadini — radi osvežavanja i dopune stručnog znanja. Sem toga, od posebnog je značaja, da nastavnici na kursevima dobro poznaju problematiku u trupu, kako bi pravilno usmeravali svoja predavanja. S obzirom da su u ratu potrebni veterinarski kadrovi različitih stručnih profila, to se mogu prema potrebi povremeno organizovati i odgovarajući dopunski kursevi (kurs za referente veterine bataljona, za pregledače mesa, za rad u veterinarskim ustanovama za lečenje itd.). Plan i program nastave za kurseve treba da izradi pretpostavljeni stručni starešina.

Za uspešno rukovođenje službom, kao i za razmenu stručnih i organizacionih iskustava, od posebnog su značaja povremeni zajednički sastanci, savetovanja, seminari. Oni mogu biti organizovani na nivou brigada, divizija, korpusa. Ne manje važnu ulogu u tom pogledu ima stručna štampa (časopisi, brošure i sl.). Kadgod je moguće treba nastojati, bar povremeno, da se izdaje neki stručni časopis u kojem bi se tretirala aktuelna problematika veterinarske službe, iznosila stečena iskustva i sl.

LITERATURA

¹ Milčetić I., Veterinarska služba I proleterske divizije, Vojnoveterinarski zbornik 2/1961. god. — ² Valentinčić S., Rad veterinarske bolnice VII korpusa NOV i POJ, Pozadina i snabdevanje 5/1950. god. — ³ Rahelić S., Rad veterinarske službe u VI ličkoj diviziji, Pozadina i snabdevanje 1/1951. god. — ⁴ Magajlić E. i Milosavljević S., Veterinari, studenti veterine i veterinarski tehničari u NOB-i, „Spomenica 1941—1961“ — izdanje Saveza društava veterinarara i veterinarskih tehničara FNRI. — ⁵ Dusić M., Organizacija i rad veterinarske službe u jedinici 3. korpusa, Vojnoveterinarski zbornik 2/1961. — ⁶ Hrnjak D., Neki podaci o veteri-

narskoj službi u narodnooslobodilačkom ratu na teritoriji Srbije, Vojnoveterinarski zbornik 2/1961. god. — ⁷ Rapić S., Veterinari Federalne Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi, Studentski veterinarski glasnik 1-2/1946. god. — ⁸ Romano J., Veterinarska služba u narodnoj revoluciji, „Spomenica 1941—1961“ — izdanje Saveza društava veterinarara i veterinarskih tehničara FNRI.

КАДРЫ ВЕТЕРИНАРОВ И ИХ ПОДГОТОВКА В ПЕРИОД НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЫ

Яша РОМАНО

АВТОР ПРИВОДИТ ДАННЫЕ О КАДРАХ ВЕТЕРИНАРНЫХ РАБОТНИКОВ И ФОРМАХ ИХ ПОДГОТОВКИ В ХОДЕ НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЫ (1941—1944) ДЛЯ КВАЛИФИЦИРОВАННОЙ ВЕТЕРИНАРНОЙ РАБОТЫ.

В период войны потребность в ветеринарных работниках значительно больше, чем в мирное время. В условиях партизанской войны подготовка ветеринарных кадров должна преследовать в качестве основной цели проведение предупредительных и профилактических мероприятий в воинских частях, направленных на охрану здоровья и трудовой способности лошадей. Несмотря на условия войны успешная подготовка ветеринарных кадров может проводиться и в ходе самой войны, причем значительным резервом являются студенты ветеринарных факультетов.

В ходе Народно-освободительной войны накоплен ценный опыт в области использования и распределения ветеринарных кадров в составе Народно-освободительной армии и в ее тылах, так что автор на основании этого опыта и собранных данных делает практические выводы.

LE CADRE VÉTÉRINAIRE ET SON ENTRAÎNEMENT PENDANT LA GUERRE DE LA LIBÉRATION NATIONALE

Jaša ROMANO

L'AUTEUR PRÉSENTE LES DONNÉES SUR LES CADRES VÉTÉRINAIRES ET SUR LE MODE DE LEUR ENTRAÎNEMENT POUR LE SERVICE VÉTÉRINAIRE PENDANT LA GUERRE DE LA LIBÉRATION NATIONALE DES YOUGOSLAVES (1941—1944).

Le besoin d'un indispensable cadre vétérinaire pendant une guerre est beaucoup plus imminent qu'en temps de paix. Les conditions spéciales des guérillas demandent de ce cadre un entraînement, dont le but fondamental se concentre sur une exécution des mesures préventives et prophylactiques dans l'unité, et qui doit servir à la conservation de l'état de la santé des chevaux et des autres animaux de train. Les conditions spéciales de ces guerres exigent, en plus, que le cadre vétérinaire s'entraîne avec succès au cours même de la guerre.

En considérant l'exploitation du cadre vétérinaire et sa répartition dans l'armée et aussi à l'arrière dans le pays pendant la guerre de la libération nationale yougoslave, l'auteur souligne la valeur des expériences acquises pour arriver à des conclusions utiles.